

ESCOLA PIA - IGUALADA 2022

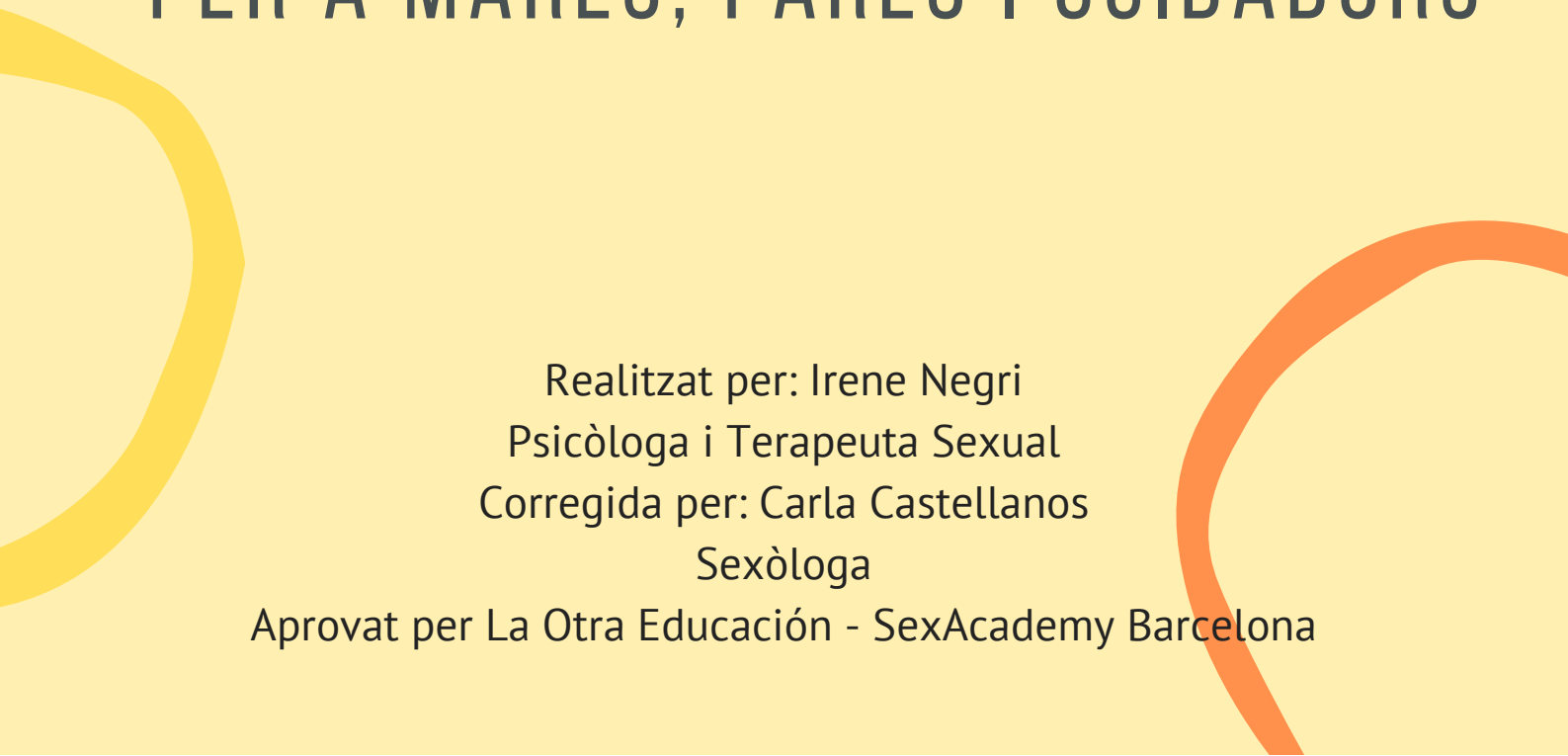
PARLEM DE SEXUALITAT 3 A 6 ANYS

GUIA D'EDUCACIÓ SEXUAL AFECTIVA
PER A MARES, PARES I CUIDADORS

Realitzat per: Irene Negri
Psicòloga i Terapeuta Sexual
Corregida per: Carla Castellanos
Sexòloga

Aprovat per La Otra Educación - SexAcademy Barcelona

02

TEMES EN AQUESTA GUIA:

- Introducció
  - Què és la sexualitat?
  - Per què parlar de sexualitat?
  - Qui sóc? Com sóc? Com em sento?
- Autoexploració
  - Prevenció d'abusos
  - Conclusió

03

INTRODUCCIÓ:

La present guia no pretén ser un manual d'instruccions, perquè això no existeix, si no vol ser el començament d'un diàleg obert que té objectius, però no té fi. És un text que pretén brindar algunes eines per a transmetre als infants missatges importants, que els serviran no sols ara, sinó al llarg de les seves vides.

En l'educació sexual, com en la resta de temes de l'educació, els adults que envolten als infants són part crucial del seu aprenentatge, així que tenim l'obligació de ser agents de canvi, conscients, informats i respectuosos.

Donat que tenim naturalitzats molts conceptes que promouen desigualtats de classe, gènere, ètnia, etc., és bo aprofitar el procés d'aprenentatge per modificar i trencar aquests conceptes. En aquest sentit, els infants ens porten un gran avantatge, ja que no tenen aquestes idees tan internalitzades i cada pregunta seva ens interpel·la i ens incomoda. Així, és rellevant que escoltem les seves paraules, analitzem les seves accions i empatitzem amb els seus sentiments. No es tracta d'abandonar el lloc de persona adulta com a educadora o guia, sinó canviar una educació sorda i rígida per una educació dialògica.

04

INTRODUCCIÓ:

També forma una part important de la criança respectuosa revisar com són les relacions de poder que s'estableixen a partir de la construcció dels gèneres, en les pràctiques quotidianes de les mares, pares i docents. Es tracta de ser capaços d'analitzar amb una mirada crítica la formació professional que hem tingut, els rols que mantenim a casa, la criança, l'ús que fem del llenguatge i el nostre món relacional afectiu tant amb parelles com amistats.

Un altre aspecte a tenir en compte és que existeixen “moltes infàncies” diferents segons diferències de classe, ètnia, gènere, etc. Hem d'assegurar la llibertat i el respecte a aquestes diferències. Els infants han de ser lliures per a créixer d'una forma autèntica, en la seguretat dels vincles emocionals i en la comprensió i no judici de la seva manera única de ser i existir. Siguin com siguin, coincideixin o no amb què ens agradaria que fossin.

És en aquesta etapa que descobreixen qui són, com se senten amb ells i amb els altres i què és “normal” o no que els passi.

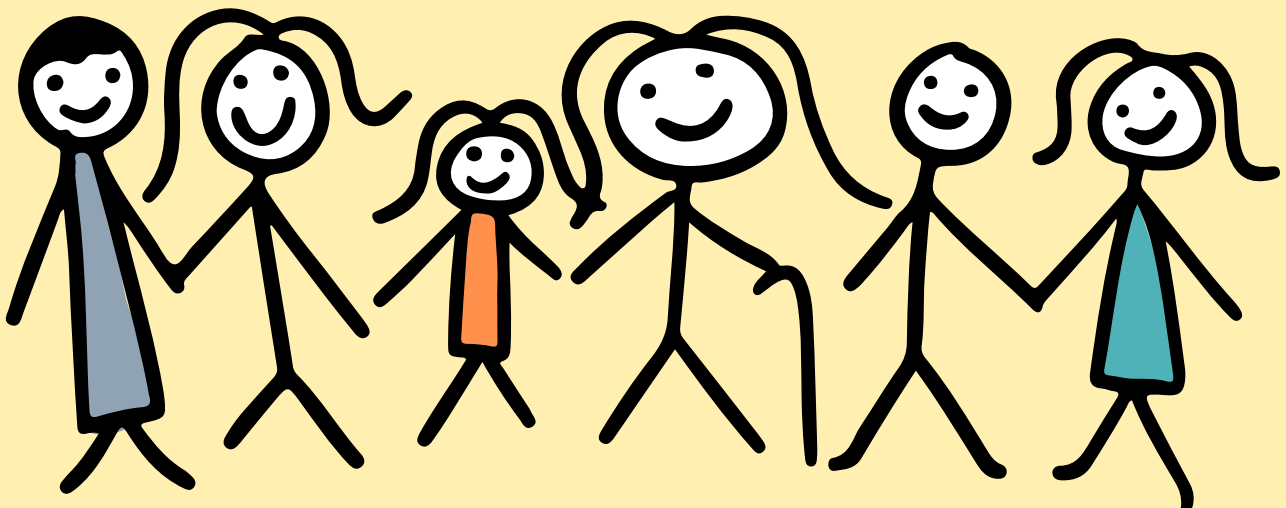

05

INTRODUCCIÓ:

Es tracta d'estar informats per poder respondre amb naturalitat quan ens trobem amb dubtes i situacions com:

- Hem de parlar-ne si no pregunten?
- Què fer si et diu que ha vist el penis/vulva d'un/a company/a?
- Què han de saber els infants? I a quina edat?
- Què fer quan diu que preferiria ser del sexe contrari?
- Com influencia al nen/a saber que les persones adultes tenen sexe?
- Com aconseguir relacions sanes en el futur?
- Què fer quan s'autoexploren el seu cos?
- Com respondre com a adult sense que m'incomodi el tema?

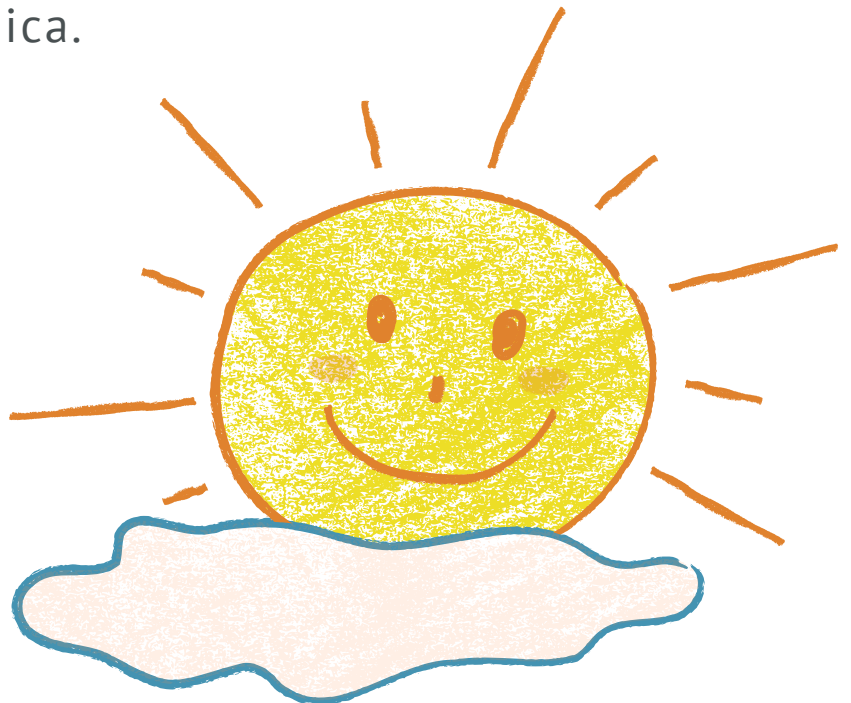
06

QUÈ ÉS LA SEXUALITAT?

La sexualitat no són només relacions sexuals, és un concepte ampli i multidimensional, que inclou pensaments, sentiments, actituds i creences, que influeixen en la manera que conceptualitzem el que som i determina la manera en què ens relacionem amb altres persones.

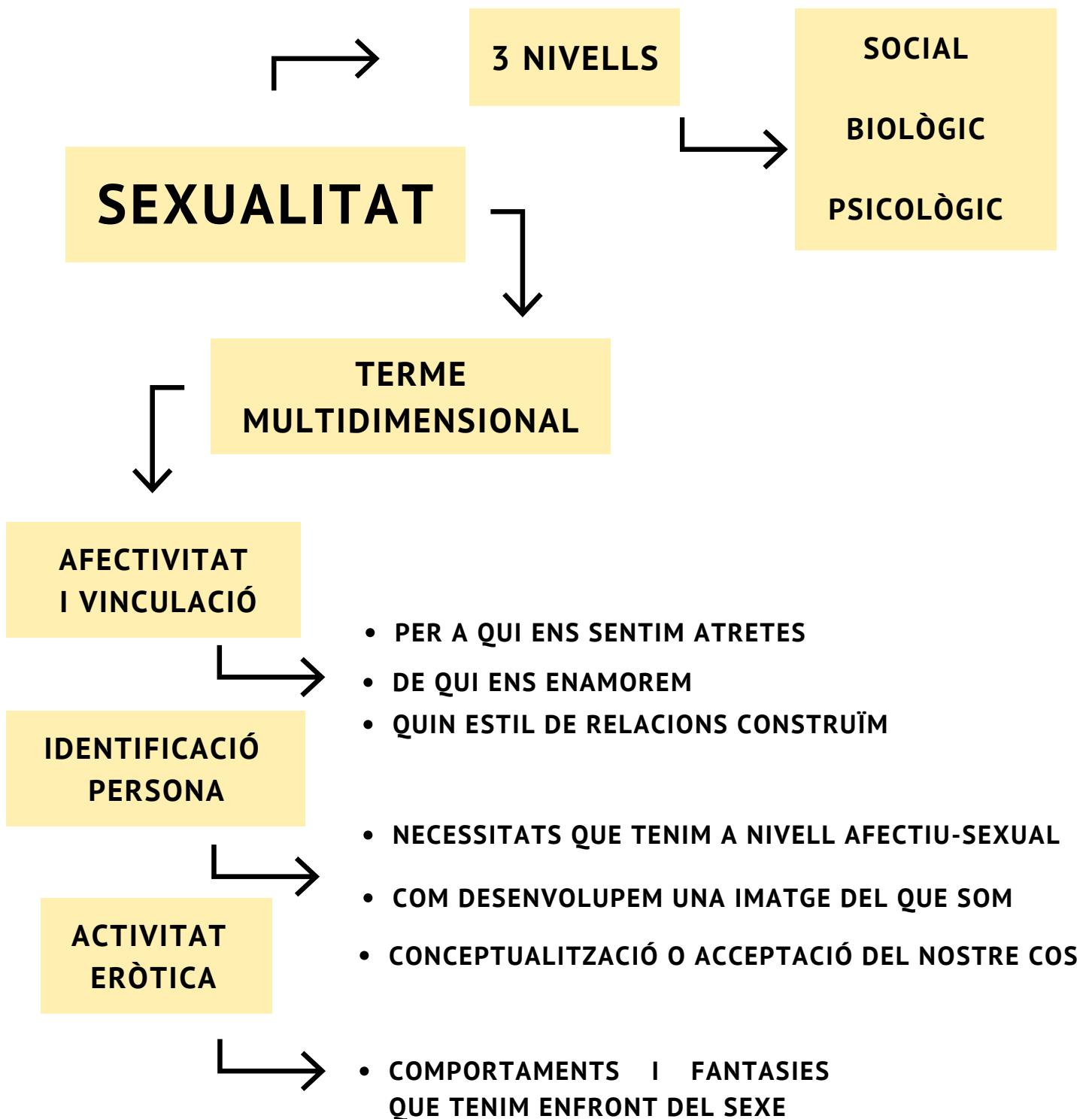
La sexualitat és present en la persona des que neix, per tant, la sexualitat és una part normal, saludable i natural de la nostra vida.

Quan parlem de sexualitat, hem de fer referència a les 3 àrees del concepte: psicològica, biològica i social. Les 3 no actuen de manera separada, sinó que s'interrelacionen de diverses formes, la qual cosa proveeix a cada persona d'una espècie d'empremta dactilar, una barreja única.

07

QUÈ ÉS LA SEXUALITAT?

08

PER QUÈ PARLAR DE SEXUALITAT EN LA INFÀNCIA?

Perquè la sexualitat ja existeix en les nostres filles i fills?

Perquè la sexualitat no s'inicia quan es comença l'activitat sexual (que s'assenyala en l'adolescència) sinó que naixem com a éssers sexuats. El que succeeix, és que depenent de l'etapa vital en la qual estiguem, aquesta sexualitat és entesa i expressada d'una manera diferent.

Sovint les mares, pares i cuidadors tenim una concepció de la sexualitat basada en un enfocament heteronormatiu i adult cèntric, és a dir, des de les nostres pròpies experiències amb la sexualitat genital. D'aquesta manera, la nostra comprensió de la sexualitat es limita a la relació coital que es produeix entre persones adultes, raó per la qual és entesa com una capacitat inherent a l'edat adulta i, per tant, s'exclou el concepte de la sexualitat amb un enfocament evolutiu i de gènere.

Hem de fer l'esforç d'entendre la sexualitat en totes les seves dimensions, així veurem que afecta des del naixement i acompanya a la persona al llarg de la vida.

09

PER QUÈ PARLAR DE SEXUALITAT EN LA INFÀNCIA?

Per què les mares i pares són els responsables de la seva educació afectiva-sexual

En aquesta etapa, entre els 3 i els 6 anys l'educació afectiu-sexual radica en el fet que les mares i els pares puguin compartir amb les nenes i nens experiències vitals fonamentals relacionades amb la pròpia identitat, de l'amor en parella i de l'amor familiar. Les mares i pares seran els seus referents en aquesta edat on encara no intervé internet, etc., així que les postures i conductes que tinguin enfront de la sexualitat seran rellevants per al desenvolupament de la mateixa en les seves filles i fills, ja que amb elles, aprendran tot el referit a la sexualitat.

La sexualitat no és un tema que s'aprèn sol, com sovint es pensa, és una responsabilitat de l'adult fer de guia i acompanyar com en la resta d'aspectes de l'educació. No és convenient deixar-ho en mans d'altres persones i fonts (Internet, pel·lícules, etc.) que és on recorren quan tenen dubtes. És millor haver creat l'entorn segur i respectuós on s'hagi naturalitzat parlar de sexualitat amb els límits establerts per la família. Cal deixar de banda, la por o la vergonya de parlar-ne i informar-se, és qüestió d'acompanyar-los passet a passet.

10

PER QUÈ PARLAR DE SEXUALITAT EN LA INFÀNCIA?

Per què estableixen els fonaments de la identitat, l'autoestima i la llibertat

Es tracta d'afirmar la identitat i autoestima de la nena o nen. En la mesura que entenguin i experimentin què significa ser subjectes estimats, podran constituir-se en persones segures de sí mateixes, disposades a estimar sense por del compromís i amb capacitat d'exercir plenament la seva sexualitat, des d'una perspectiva sana i respectuosa, tant amb si mateixes i mateixos, com amb les altres relacions que estableixin.

En aquestes edats la seva atenció se centra sobre el seu propi cos, les seves parts i les seves funcions, en les diferències entre nenes i nens, en les característiques elementals i morfologia dels genitals i en la pròpia identitat com a nena, nen o alguna categoria diversa. Serà un moment important per, no només experimentar diferents sentiments, sinó també reconèixer-los i diferenciar-los.

També manifesten la curiositat natural sobre el seu propi origen, pregunten sobre com han vingut al món, com es desenvolupen, el naixement, entre altres.

11

PER QUÈ PARLAR DE SEXUALITAT EN LA INFÀNCIA?

Per què els hem d'ensenyar els límits, el què és natural i sa i el què no

També és el moment d'establir límits i fer entendre què són relacions sanes, què són abusos i què surt de la normalitat.

Per què aprendran els rols de gènere emmirallant-se amb allò que veuen

En aquesta etapa començaran a internalitzar a més els rols de gènere establerts, per la qual cosa és vital, si volem criar en la igualtat, que comptin amb models diversos i flexibles, que els permetin aprendre de forma no estereotipada.

Les criatures aprenen no només pel que senten sinó també pel que veuen. Són excepcionals en la seva capacitat d'observació. Els seus referents així com el context, són les seves principals fonts d'aprenentatge.

12

PER QUÈ PARLAR DE SEXUALITAT EN LA INFÀNCIA?

La família, qualsevol sigui la seva estructura i funció, és fonamental en el desenvolupament de la sexualitat de les infàncies, és a dir, les postures i conductes que la mare i pare posseeixen enfront de la sexualitat seran fonamentals per al desenvolupament de la mateixa en les seves criatures, ja que amb elles, aprendran tot el referit a la sexualitat.

ERRORS AL MOMENT D'EDUCAR EN SEXUALITAT:

- **Ho aprenen en solitud:** Moltes famílies manifesten un cert desinterès cap al tema, doncs, tot el relatiu a la sexualitat és una cosa que es pot aprendre de manera autònoma.
- **Les criatures encara són molt petites:** Es considera que no tenen la capacitat i maduresa suficient per a entendre sobre el tema.
- **La sexualitat comença en la pubertat:** No obstant això, resulta una mica tard, perquè han hagut d'esbrinar pel seu compte allò que desitjaven conèixer.

13

QUI SÓC?

Per a la majoria, ser nena o nen és una cosa que se sent molt natural. De fet, néixer, segons les seves característiques físiques ja té un “gènere assignat”.

Mitjançant el sistema dual sexe/gènere, s'atribueix als individus sexuals una identitat com a home o com a dona, i se'ls pressuposen característiques físiques i psicològiques, comportaments socials i privats, estètica, usos i hàbits, però també valors i normes, dels quals es deriven determinats drets i llibertats, expectatives socials i mandats sovint desiguals.

Mentrestant, la "identitat de gènere" es refereix al sentiment intern que les persones tenen de qui són, que sorgeix d'una interacció dels trets biològics, les influències del desenvolupament i les condicions de l'entorn. Pot ser home, dona, persona trans i no binària.

El reconeixement propi de la identitat de gènere es desenvolupa amb el temps, de manera molt similar al desenvolupament físic.

14

QUI SÓC?

En la majoria de les nenes i nens, la identitat de gènere declarada coincideix amb el seu gènere assignat sobre la base del seu sexe biològic. No obstant això, en algunes infàncies, la correspondència entre el gènere assignat i la identitat de gènere no és tan clara i no hi ha res de “dolent” en això.

La identitat de gènere sol desenvolupar-se en etapes. Al voltant dels 2-3 anys les criatures prenen consciència de les diferències físiques entre les persones i probablement abans del seu tercer aniversari, la majoria es poden identificar com a nena o nen amb facilitat. Al voltant dels 4 anys la majoria tenen un sentit estable de la seva identitat de gènere i és durant aquestes etapes que aprenen les conductes del rol de gènere, és a dir, “coses que fan les dones” o “coses que fan els homes”.

És llavors en aquesta etapa que hem de tenir excepcional cura dels missatges estereotipats que els manem, ja que amb aquesta diferenciació rígida, binària i heteronormativa, es reforça el sistema masclista i no es té en compte la rica i diversa mostra dels individus que no responen a perfils estrictes i rígids.

15

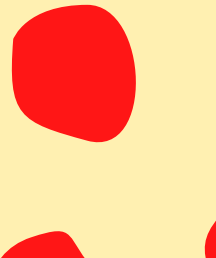
QUI SÓC?

Identificaran el seu gènere amb el transcurs del temps, per la qual cosa hem d'escoltar-los i acompanyar-los qualsevol que sigui el seu procés, més enllà dels nostres propis desitjos o convencionalismes.

Els infants solen expressar la identitat de gènere de les següents maneres:

- Vestimenta o pentinat.
- Nom o sobrenom preferits.
- Conducta social que reflecteixi graus variats d'agressivitat, domini, dependència i delicadesa.
- Les maneres, l'estil de conducta, els gestos físics i altres accions no verbals identificades com a masculines o femenines o andrògines.
- Relacions socials, incloent-hi el gènere de les seves amistats i persones a les quals decideix imitar.

Encara que ens sembli que els estereotips els poden influenciar, la realitat és que no és possible canviar el sentiment intern de ser una nena, un nen o una altra cosa (és a dir, la identitat de gènere).

16

QUÈ HAN DE SABER ELS INFANTS?

Tots els infants necessiten l'oportunitat d'explorar diferents rols de gènere i diferents estils de joc. Cal assegurar que l'entorn en què creixen reflecteixi diversitat en els rols i fomenti oportunitats equitatives per a totes les persones. Algunes idees inclouen:

- **Oferir llibres infantils o trencaclosques que mostrin a dones i homes en rols no estereotipats i diversos**, per exemple, pares que es queden a casa, mares que treballen, infermers homes i policies dones ...
- **Assegurar una varietat de joguines entre les quals escollir**, que incloguin nines i bebès, vehicles de joguina, ninots d'acció, blocs de construcció, etc. podem decantar-nos també per joguines que no tinguin una clara petjada de gènere, com a trencaclosques, disfresses...
- **És important permetre que siguin ells qui triïn els seus grups d'amistat, els esports que desitgen practicar i les altres activitats en les quals participin.**
- També és bona idea **parlar per a conèixer les seves preferències** i assegurar-se que se senti inclosa o inclòs i que no pateixi burles ni assetjament.

17

COM SÓC?

Els primers interrogants, dubtes o inquietuds que els infants tenen són referides a les diferències anatòmiques, les quals després es relacionen amb les diferències entre les persones, pel fet que les nenes i els nens, en aquesta etapa, reconeixen les diferències entre els sexes biològics. Començaran a fer preguntes sobre diferències del cos i sobre el seu origen, per respondre s'aconsella:

- **Contestar sempre a les seves preguntes:** Les preguntes no s'han d'esquivar, la idea és adaptar la veritat a la capacitat d'entendre de la nena o nen que pregunta. Més que resoldre'ls un dubte, se li està atenent una inquietud o curiositat, és a dir, alguna cosa que té més contingut afectiu que racional i en aquest sentit els dona tranquil·litat obtenir una resposta.
- **Preguntar què pensa ella o ell sobre el concepte pel qual pregunta abans de contestar:** Una paraula amb connotació sexual pot tenir un altre significat totalment diferent si ho diu una nena o nen, i pot succeir que la pregunta es refereixi a aquest altre significat.

18

COM SÓC?

- **Esperar preguntes.** Les preguntes que fa i les respostes convenients dependran de l'edat i la seva capacitat de comprensió.
- **No riure i no molestar-se.** Ha d'evitar que la seva filla o fill senti vergonya de la seva curiositat.
- **Ser breu.** No donar una explicació llarga. Respondre amb paraules simples. Per exemple, la seva filla o fill en edat preescolar no necessita saber els detalls de les relacions sexuals. És necessari ser conscients que no hi ha una edat igual per a totes i tots a partir de la qual hagin de començar les converses.
- **Observar si necessita o desitja saber més.** Després de les seves respostes dir "Respon això a la teva pregunta?". Escoltar les respostes i les reaccions.
- **Estar preparats per a repetir el mateix una vegada i una altra.**
- **Dir les coses pel seu nom:** No inventem sobrenoms per a les parts del cos, prengui-les com una cosa natural i parli còmodament i obertament d'elles i les seves funcions. Posar sobrenoms a les parts del cos pot donar la idea que hi ha una cosa dolenta o vergonyosa amb el nom correcte.

19

COM SÓC?

No és estrany que en aquesta etapa comencin a experimentar plaer acariciant els seus genitals, inicialment de manera exploratòria i després de manera intencionada. Pot ser que tinguin experiències amb l'autoestimulació genital i interès pel descobriment dels genitals d'altres persones (mares, pares, altres nenes o nens) però aquest desig no ve des de l'erotisme, tal com el veiem les persones adultes, sinó des del joc, la curiositat o la senzillesa d'obtenir una sensació plaent.

L'important en aquests casos és naturalitzar i normalitzar la conducta, donant pautes exactes i límits eficaços per a la seva seguretat, ja que serà un pas cap a la prevenció de possibles abusos.

En aquesta etapa serà també de vital importància que puguem enfortir la relació i percepció que tenen del seu propi cos, per assegurar que s'entenguin, s'acceptin com són i aconseguixin una bona autoestima.

20

COM EM SENTO?

Part important del desenvolupament de les criatures són les seves emocions, les quals van plegats amb l'adquisició de noves experiències i vincles afectius. Aquí alguns consells per acompanyar-los:

- **Observar-nos:** Què estem dient amb les nostres paraules/ amb els nostres gestos/ amb les nostres accions? Els meus actes són coherents amb el que vull ensenyar a les meves filles i fills?
- **Escoltar:** Què ens estan dient amb les seves paraules? Què ens estan dient amb els seus gestos? Què ens estan dient amb les seves accions?
- **Connectar amb el seu estat emocional i intentar observar el context en el qual succeeixen les coses i veure les influències d'aquest.:** Com se senten? Com ens sentim?
- **Respectar els seus temps.** Les criatures tenen temps i ritmes diferents dels de les persones adultes. Evitar fer per ella o ell el que pot fer per si mateix, encara que el resultat final no compleixi tots els requisits esperats.
- **Mantenir la paciència activa i el bon humor, és la forma més efectiva d'ensenyar i aprendre.**

21

COM EM SENTO?

És normal que durant el procés d'adquisició d'aquestes habilitats les infàncies tinguin conductes desajustades. En aquestes ocasions l'esforç anirà dirigit a ensenyar-li altres noves i respectar el temps que necessita per a modificar-les. Els canvis exigeixen molt esforç i resulten difícils fins i tot per a les persones adultes. Algunes formes en les quals podem ajudar-los són:

- **Ajudar-lo a reflexionar** sobre com se sent quan té aquestes conductes i com se senten les i els altres.
- **Ensenyar-li a través del joc** o d'exemples actuats i no sols de repetitives indicacions verbals.
- **Quan es corregeixi alguna conducta o actitud s'ha de fer de manera senzilla**, manifestant l'inadequat de la conducta, no de la persona i explicitant quin seria el comportament correcte. Per exemple: “Marta, te'n recordes que no pots aixecar-te de la cadira quan estem menjant? M'agradaria molt que tornessis a asseure't, tu saps fer-ho molt bé”. A diferència de: “Luis, quantes vegades t'he dit que no t'aixequis de la cadira, ets terrible”. No és adequat utilitzar els termes “sempre” i “mai” a l'hora de corregir, ja que no permeten reconèixer aquelles ocasions, encara que no siguin moltes, en què la nena o el nen ha actuat d'una altra manera.

22

AUTOEXPLORACIÓ INFANTIL

L'exploració infantil sorgeix d'una altra forma, sense el mateix sentit que té la masturbació en adolescents o en persones adultes. Per a les criatures és tot un descobriment, normalment el descobreixen per casualitat, quan els deixem sense bolquer i de manera accidental s'adonen que si es toquen allí, tenen sensacions agradables.

Això és una cosa molt important, ja que s'adonen que davant una acció seva, hi ha una reacció plaent en el seu propi cos. Aquest sentiment agradable fa que el repeteixin, i que fins i tot a vegades busquin alleujament a les seves ansietats a través del tocament.

L'autoexploració infantil és un tema que ens pot generar sentiments molt contrariats, a vegades fins i tot ansietat i por, sense saber com reaccionar. Però forma part del seu desenvolupament evolutiu. És molt important a més que sapiguem, que en funció de com puguem respondre a aquest fet, les infàncies generaran uns esquemes cognitius, o esquemes mentals, que els pot influir en la seva relació amb la sexualitat en l'edat adulta.

23

AUTOEXPLORACIÓ INFANTIL

Les criatures sovint no saben on i quan poden practicar l'autoexploració, no té sentit prohibir-ho, però se'ls hi poden explicar els límits. Quan es dóna en situacions inadequades, es recomana:

- Intentar distreure i desviar la seva atenció cap a una altra activitat o objecte que li siguin significatius.
- Explicar amb calma que aquest comportament s'ha de dur a terme en espais privats i segurs, no en públic.
- Marcar límits respecte a la manipulació o observació dels genitals d'altres nenes i nens i mostrar els propis.
- Assenyalar que s'entén el seu interès, però que aquest comportament no és adequat en aquest lloc/temps determinat.
- Tenir en compte que, a vegades, l'autoexploració es dirigeix a alliberar tensions. En aquest cas, ajudar-lo a buscar alternatives perquè alliberi les seves energies.
- És bastant normal que les criatures tinguin ereccions (clítoris i penis). Cal que vagin entenent la importància, que el seu cos és seu, i de ningú més, i que no han de deixar d'autoexplorar-se, però sí anar amb compte de no fer-ho en contextos poc apropiats.

24

AUTOEXPLORACIÓ INFANTIL

En la majoria d'infants la conducta és normal. En aquest sentit, l' "Avaluació sobre el comportament sexual del nen", publicada l'any 2009 per l'Acadèmia Americana de Pediatria (AAP), apunta els factors clau que determinen si el comportament sexual de la infància se surt dels paràmetres en què podem considerar aquesta acció com esperada i natural i, per tant, requereix anar a la consulta d'un especialista, sigui un pediatre o una persona dedicada a la psicologia.

El comportament normal inclou, amb una freqüència transitòria i no gaire intensa: tocar-se els genitals i masturbar-se en públic o privat, mirar o tocar els genitals d'altres infants de la seva mateixa edat i mostrar els propis, acostar-se o asseure's molt a prop d'algú o intentar veure els cossos nus de persones adultes o del seu entorn pròxim (escola).

Senyals d'alarma: que ocorri amb freqüència i no es pugui desviar, provoqui dolor físic o emocional o lesions, s'associï amb agressió física, impliqui coerció o força o simulï actes sexuals de persones adultes.

25

PREVENCIÓ D'ABUSOS

Per la prevenció d'abusos hi ha tres tipus de recomanacions, les que serveixen per evitar que es normalitzi que l'adult mana i obliga sobre la nena o nen en qüestions que afectin el seu cos, les que serveixen per alertar a les criatures que passa alguna cosa fora de normal i les que serveixen per oferir un entorn segur i de confiança per poder explicar-se i sentir-se protegit. En resum són:

- **No obligui la seva filla o fill a fer abraçades o petons a la gent si no vol fer-ho.** Està en el seu dret de dir-ho, fins i tot a l'àvia o a l'avi, que no vol fer-los un petó o una abraçada. El contacte inapropiat, especialment de part d'una persona adulta de confiança, pot ser molt confús per a les infàncies.
- **Reafirmi constantment la idea que el seu cos és seu i pot protegir-lo.** És molt important que sàpiga que ha de dir-li a vostè o a una altra persona adulta de confiança si se li ha tocat d'alguna manera que no li ha agradat o li ha fet sentir incomoditat. D'aquesta manera, la seva filla o fill sap que també és el seu deure cuidar-li.

26

PREVENCIÓ D'ABUSOS

- **Proporcioni una norma sòlida.** Ensenyi-li que NO és bo per a ningú mirar o tocar les seves parts, les que cobreixen el banyador o els seus genitals. És més fàcil seguir una norma clara i l'ajudarà a reconèixer immediatament un "contacte dolent" si té en compte aquesta pauta.
- **Controli l'exposició als mitjans de comunicació.** Conegui els sistemes de classificació de jocs de vídeo, pel·lícules i programes de televisió, i utilitzi els controls disponibles de molts dels proveïdors d'internet, cable i satèl·lit. És important oferir alternatives apropiades per a evitar l'exposició a continguts sexuals en els mitjans de comunicació.
- **Expliqui la diferència entre contacte bo i dolent.** Pot explicar que un "contacte bo" és una manera en què les persones demostren el seu afecte per altres persones i s'ajuden unes a altres (per exemple, abraçar-se, agafar-se de les mans, canviar-li el bolquer al bebè). Un "contacte dolent" és aquell que no li agrada i desitja que acabi immediatament (per exemple, colpejar, donar puntades o tocar les parts íntimes). Asseguri-li a les criatures que la majoria dels contactes són bons, però que ha de dir "NO" si un contacte és confús o l'espanta.

27

CONCLUSIÓ

Com més ben interioritzat estigui una mare o un pare sobre la vida diària de les seves filles o fills, més fàcil li resultarà adonar-se de quan és millor parlar i quan convé esperar. No existeixen receptes màgiques per a abordar la sexualitat de manera “correcta”, el més important és que existeixi un espai de naturalitat per a parlar sobre ella, des de la compassió, empatia i el no judici.

Les persones, aprenem ràpidament, que la sexualitat és una qüestió privada, encara que, d'altra banda, constantment som bombardejats amb imatges, cançons i múltiples missatges que la col·loquen en el centre. Per això la importància de tenir informació adequada per a cada edat, perquè siguin capaces de distingir entre realitat i fantasia.

Aquesta guia pretén ser una eina que ajudi a introduir el tema, però és treball de cada dia fer sentir a les nenes i nens segurs, escoltats i secundats perquè qualsevol dubte, curiositat o por que tinguin, pugui ser explorat i abordat des de la família.

UNES CERTES IMATGES DE LA INFÀNCIA ES QUEDEN GRAVADES EN L'ÀLBUM DE LA MENT COM A FOTOGRAFIES, COM A ESCENARIS ALS QUALS, NO IMPORTA EL TEMPS QUE PASSI, UN SEMPRE TORNA I RECORDA.